BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA EKOLOGIK TAFAKKURNI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sattarova Nodira Amaliddinovna
Guliston davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tafakkurni shakllantirishning dolzarbligi, mazmuni va innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali uni takomillashtirishning samarali yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, ekologik tarbiyada axborot-kommunikatsion texnologiyalarning yondashuvning o‘rni, integrativ afzalliklari va amaliy misollar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik tuyg‘u, ekologik idrok, ekologik tasavvur, ekologik ong, ekologik bilim, ma'lumot, ko‘nikma, odatlar, ekologik ma’daniyat.

Аннотация: В этой статье освещается актуальность, содержание и эффективные способы совершенствования экологического мышления у учащихся начальных классов с помощью инновационных педагогических технологий. Также приведено место подхода информационно-коммуникационных технологий в экологическом воспитании, его интегративные преимущества и практические примеры.

Ключевые слова: экологическое чувство, экологическое восприятие, экологическое представление, экологическое сознание, экологические знания, информация, навыки, привычки, экологическая культура.

Abstract: This article highlights the relevance, content, and effective ways of improving the formation of ecological thinking in primary school students through innovative pedagogical technologies. It also provides examples of the role, integrative advantages, and practical applications of information and communication technologies in ecological education.

Keywords: ecological feeling, ecological perception, ecological imagination, ecological consciousness, ecological knowledge, information, skills, habits, ecological culture

Hozirgi kunda ekologik muammolarning keskinlashuvi insoniyatni atrof-muhitga ongli munosabatda bo‘lishga undamoqda. Bu borada yosh avlodni ekologik ong va ma’daniyat ruhida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biridir. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf davri – bu o‘quvchilarning dunyoqarashi shakllanadigan, atrof-muhit bilan bog‘liq tasavvurlar mustahkamlanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Shu bois, ekologik tafakkurni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologik tafakkur tushunchasi

Ekologik tafakkur — bu insonning tabiatga nisbatan ongli munosabatini ifodalovchi, ekologik bilim, ko‘nikma, qadriyat va mas’uliyatdan iborat murakkab

tizimdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tafakkur quyidagi yo‘nalishlar orqali shakllanadi:

• Tabiatga mehr va hurmat hissini uyg‘otish;

• Ekologik bilim va tushunchalarni berish;

• Amaliy faoliyat orqali ekologik odatlarni shakllantirish;

• Tafakkurni rivojlantirishga yo‘naltirilgan savol-javoblar va kuzatishlar tashkil etish.

Innovatsion yondashuvlarning ahamiyati. An’anaviy o‘qitish metodlaridan farqli ravishda, innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarni faol ishtirokchi sifatida o‘quv jarayoniga jalb etadi. Bunda quyidagi usullardan foydalanish maqsadga muvofiq:

1. STEAM yondashuvi (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics): Ekologik loyihalarni amalga oshirish orqali o‘quvchilar nafaqat ekologik muammolarni anglaydilar, balki ularga ilmiy-texnikaviy yondashuv bilan yechim topishga harakat qiladilar.

2. Raqamli texnologiyalar (virtual laboratoriyalar, animatsiyalar): Ekologik mavzularni raqamli vositalar orqali o‘rganish o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi va tushunishni osonlashtiradi.

3. O‘yinli metodlar va ekotreninglar: Tabiatni asrash, chiqindilarni ajratish kabi mavzularni o‘yinlar orqali tushuntirish samaradorlikni oshiradi.

4. Integratsiyalashgan darslar: Masalan, ona tili, texnologiya va tasviriy san’at fanlarini ekologik mavzular bilan uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning ekologik dunyoqarashi kengayadi.

Ekologik tarbiya ahloqiy tarbiya bilan bog‘liqdir. Bolalar gigiyena, chiniqtirish tadbirlarini, xarakatli o‘yinlarni bajarish chog‘ida faqat axloqiy hulq - atvor (mardlik, halollik, tartiblilik va hokazolar) to‘g‘risidagina tasavvurlarga ega bo‘lib qolmay, shu bilan birga ana shu hulq - atvor hususida mashq qiladilar, ularda irodaviy sifatlar (qat’iyat, mustaqillik va hokazolar) rivojlanadi. Aksariyat jismoniy mashqlarning his – tuyg‘uga boyligi ularning bola shaxsini shakllantirishga ta’sirini kuchaytiradi. Ekologik tarbiya asosan ishning jamoa shakllarida amalga oshiriladi. Jismoniy mashg‘ulotlarda, harakatli o‘yinlarda bolalarda jamoatchilik tuyg‘usi shakllanadi, uyushqoqlik, intizom tarbiyalanadi. Ekologik tarbiya bilan estetik tarbiyaning aloqasi dastavval shunda o‘z ifodasini topadiki, to‘laqonli jsmoniy rivojlanish - bola estetik tashqi ko‘rinishining garovidir. Bolalar mashqlarni bajarar ekanlar, erkin, chiroyli ifodali harakat qilishga o‘rganadilar, bu esa estetik tuyg‘ularni tarbiyalashga ko‘maklashadi. Ekologik tarbiya mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Umumiy chidamlilikni rivojlantirish – ishchanlikni tarbiyalash asosidir. Jismoniy mashqlar jarayonida harakat tajribasini to‘plash, harakatlar uyg‘unligini, kuchni, chamalashni va boshqa qobiliyatlarni rivojlantirish mehnat xarakatlarini egallashda o‘z ta’sirini ko‘rsatadi. Irodaviy kuch - g‘ayrat sarflash odatini tarbiyalash ham muhimdir. Sog‘lom, chaqqon bola mehnat topshiriqlarini oson bajaradi.

Ekokologiya tarbiyaning tabiiy - ilmiy asoslari. Bolaning biologik rivojlanishi jarayonini tabiiy fanlar majmui o‘rganadi, ularning asosini I.M.Sechenov, I.P.Pavlov, va ular izdoshlarining organizm va muxit birligi, organizmning yaxlitligi va uning hayotiy

faoliyatida markaziy asab sistemasining tartibga soluvchilik roli haqidagi ta’limoti tashkil etadi. Oliy asab faoliyati, shartli reflektorlar vositalari organizmning muhit bilan o‘zaro aloqasini va unga eng ko‘p darajada moslashuvini ta’minlovchi asosiy qonunlarning kashf etilishi, bolani to‘laqonli jismoniy va ijtimoiy rivojlantirishda tarbiyaning rolini to‘g‘ri tushunishga, bolalar organizmining funksional imkoniyatlarini kengaytirishga yordam berdi. Organizmdagi barcha jarayonlarning birligi to‘g‘risidagi qoida ko‘p qirrali masala sifatida ko‘rib chiqiladi. Ekologik tarbiyaning mehnat tajribasi bilan aloqasi qoidasi bolalarni ijtimoiy asoslangan har xil harakatlar tajribasi bilan boyitishda namoyon bo‘ladi. Turli vositalardan foydalanib, bolalarda aniqlik, harakatlar tezligi, sharoitga bog‘liq tarzda o‘zini qayta ko‘ra olish, o‘quv, mehnat, maishiy kabi har qanday yangi faoliyatda tezda o‘z o‘rnini topish tarbiyalanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiya sistemasi ekologik tarbiya vazifalari ro‘yobga chiqariladigan ilmiy asoslangan mazmun, vositalar, metodlar va shartlarning kompleks mazmunidan iboratdir. Ekologik tarbiyaning maqsad va vazifalari jamiyatning ehtiyojlari bilan belgilanadi. Bu ehtiyoj tarbiyaning umumiy maqsadidan kelib chiqadi, bu maqsad o‘zida ma’naviy boylikni, axloqiy poklikni va jismoniy barkamollikni mujassamlashtirgan uyg‘un rivojlangan shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik bolalarning jismoniy tarbiyasi vazifalarini hal etishda ularning yosh xususiyatlari hisobga olinadi. Jadal o‘sish va rivojlanish maktabgacha yoshdagi bola organizmining o‘ziga xos xususiyatidir. Lekin sistemalar va ular vazifalarining shakllanishi xali tugallanmagan bo‘ladi. Bolalar organizmining nomukammaligi, nozikligi bilan birga unga qudratli rivojlanishni ta’minlovchi hususiyatlar ham hosdir. Bu barcha to‘qimalarning juda egiluvchanligi, tezkorligi, modda almashinuvi jarayonlarining jadalligidir. Uning juda katta moslashish imkoniyatlari shuning natijasidir. Bola sharoitlarning o‘zgarishiga, jismoniy zo‘riqishga kattalarga nisbatan ancha tezroq va yaxshiroq moslashadi. U o‘ziga tushunarli bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirishga idroki baland bo‘ladi, bu esa bir qancha ta’limiy vazifalarni hal etish imkonini beradi:

1) jismoniy mashqlar bilan shug‘ulanish va madaniy – gigiyenik ko‘nikmalarni o‘zlashtirish bilan bog‘liq dastlabki bilimlarni shakllantirish;

2) shaxsiy va ijtimoiy gigiyena ko‘nikmalarini singdirish;

3) kelgusida sport bilan shug‘ullanish uchun asos bo‘lib hizmat qiladigan hayotiy zarur xarakatlar malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish.

Ekologik tarbiya mazmuni ijtimoiy – tarixiy tajribaning shunday qismiki, u odam salomatligini saqlashni va mustahkamlashni shuningdek harakat ma’daniyatini ta’minlovchi bilimlar, malakalar, ko‘nikmalarni o‘z ichiga olib, maktabgacha ta’lim bolalar muassasalarida jismoniy tarbiyaning quyidagi o‘ziga xos vositalaridan foydalaniladi:

1) harakatli o‘yinlar o‘tkazilib, ularga eng ko‘p o‘rin beriladi;

2) asosiy gimnastika (asosiy harakatlar, umum rivojlantiruvchi va saf tortish mashqlari);

3) sport mashqlari (konkida uchish, chang‘ida yurish, suzish, velosipeda uchish);

4) bolalar turizmi. Koʻrsatilgan vositalardan uygʻun birlikda foydalanish har tomonlama jismoniy rivojlanishni taʼminlaydi.

Boshlangʻich sinf yoshining psixologik xususiyatlari. Mazkur yosh davrida oʻquvchilar koʻproq hissiy va vizual idrokka tayanadi. Shu sababli ekologik mavzularni quyidagi shakllarda berish tavsiya etiladi:

- Rangli rasmlar, videoroliklar, maketlar orqali taqdimotlar;
- Tabiatda olib boriladigan kuzatuv va ekskursiyalar;
- Mustaqil kichik tadqiqot ishlari (masalan: “Uyimizda suvni tejash usullari” loyihasi).

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida ekologik tafakkurni takomillashtirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish ularning atrof-muhitga boʻlgan munosabatini shakllantirishda muhim rol oʻynaydi. Bu orqali nafaqat ekologik bilimlar balki, ekologik madaniyat, masʼuliyat va ongli harakatlar rivojlanadi. Oʻqituvchi oʻz faoliyatida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsion vositalar va integrativ yondashuvlardan unumli foydalansa, oʻquvchilarda ekologik tafakkurning shakllanishi samarali boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1.Al-Buxoriy, Imom Ismoil. Hadis. Al jomeʼ as-sahih. 4-kitob. - T.: - Qomuslar bosh tahririyati, 1997.- 528 b. © intereduglobalstudy.com

2.Mamanazarova, F. . ., & Abdunazarova , Z. . (2025). BOSHLANGʻICH SINF OʻQUVCHILARIDA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY XUSUSIYATLARINI OʻRGANISH. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(7), 124–127. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/zdpp/article/view/79799

3. З.Х. Абдуназарова (2024). Tabiiy Fanlarni OʻQitishda OʻQuvchilar Ekologik Tafakkurini Shakllantirishning Oʻziga Xos Xususiyatlari. Inter Education & Global Study, (3), 123-129.

4. Abdunazarova, Z. (2024). The Content Of Using The Heritage Of Central Asian Thinkers In The Formation Of Ecological Thinking Of Primary Class Students In The Teaching Of Natural Sciences. News Of The Nuuz, 1(1.6.1), 43-45. Https://Doi.Org/10.69617/Nuuz.V1i1.6.1.3664

5. Abdinazarova Zebiniso Khudoyshukurovna, . (2024). Pedagogical Significance Of Using The Heritage Of Central Asian Thinkers In Forming Ecological Thinking In Primary Class Natural Science Lessons. International Journal Of Pedagogics, 4(04), 95–97. Https://Doi.Org/10.37547/Ijp/Volume04issue04-18